

Rimsø kirke

Vilfred Friborg Hansen, til Museumsforeningens udflugt til Sostrup, Rimsø og Gjerrild 2017

Rimsø kirke er en romansk granitkvaderstenskirke, der regnes opført omkring 1150.

Rimsø: 1430 Rymso → forstavelse rym kan være gl. dansk rymi, samme betydning som rum i betydningen "ryddet sted", efterstavelsen kan være høj → højen med eller ved det ryddede sted. Der findes ingen søer i nærheden af Rimsø.

Kirken er især kendt for sin sydportal af stenmesteren Horder. Samt for sin præstegård, der regnes for Danmarks ældste. Endelig er det værd at bemærke gravhøjen med en opsat runesten på toppen på kirkegården lige nord for kirken.

Kirken

Kor og skib i granitkvadre, romansk.

Tårn og våbenhus i munkesten, gotisk.

Men tårnets nederste del er i granitkvadre, og i fundamentet fandtes sten fra de dele af skib og kor, der blev nedbrudt, da der indsattes hvælv og byggedes tårn og våbenhus. Kan stenene fra den gamle del af kirken være genbrugt af praktiske grunde i tårnet, hvorefter resten opførtes i munkesten? Eller er den nederste del af tårnet simpelt hen tidligere end resten af tårnet?

Smukke blændinger i tårn og våbenhus, våbenhusets kamtakkede gavl og blændinger i den typiske sjællandsk-djurslandske stil.

Oprindelige vinduer fra romansk tid bevaret: rundt i korgavl, romansk rundbuet i både korets og skibets nordvæg.

Præstegården

Præstegården er fra 1593, et stykke tømmer i bjælke over hoveddøren bar årstallet, dets rigtighed bevist under restaurering 1953-56, "ældste, oprindeligt bygget som og stadig i brug som præstegård".

Præstegårde i byerne kan være ældre, men har oprindeligt ikke været benyttet som præstegårde. 1772: "fire rader huse og består af i alt 78 fag".

Oprindelig firelænget, fire sammenbyggede længer, nu nord- og østlænge fjernet, sydlænge til serviceformål og præstegarage mv, den oprindelige lade væltede i julestormen 1902

Stuehuset 43 m langt, Danmarks længste. Fredet 1948 i klasse A, grundigt restaureret 1949-50 af ark. A V Ravn, Grenaa. "En fortrinlig repræsentant for den kraftige jyske bindingsværksarkitektur i renæssancen".

Egetømmer vel fra skove i sognet selv, skove som nu er væk: jf. navne som Lunden, Højskoven og Krattet. Jacob Seefeld, ejer af Sostrup, klager i 1596 over, at bønderne har hugget tømmer i Rimsø Lund.

Simon Poulsen Skoning blev præst i 1588, stammede fra Thorsager og var sønnesøn af Thorsagers første lutherske præst, under ham opførtes præstegården, var tredje præst efter reformationen, var præst i 38 år til 1626.

Gravhøj og runesten

På kirkegården lige nord for kirken ligger en gravhøj med en imponerende runesten på toppen.

Gravhøje ved kirker er ikke usædvanligt. Der findes gravhøje ved omkring 100 kirker. Man har vel bygget kirkerne ved gravhøjene i ønsket om at helliggøre de gamle gravsteder og helligdomme også under kristen tid. Højen er 24 x 1,5 m.

Runestenen på gravhøjen blev opsat der i 1889. Den er fra ca. 900. Teksten snor sig over forside og sider og er skrevet i det yngre futhark-alfabet, der var i brug fra ca. 650 til ca. 1050. Før det brugtes det ældre futhark-alfabet mellem ca. 200 og ca. 650, og efter det brugtes de særlige middelalderruner. Futhark er opkaldt efter alfabetets første 6 bogstaver, idet th er ét bogstav.

Teksten er usædvanlig ved at være i lønskrift, d. v. s. at nogle af ordene skal læses baglæns.

De fleste af vore 200 runesten står i dag i eller ved kirker, men har ikke oprindeligt stået der: igen er de vel flyttet dertil i et ønske om at helliggøre / kristne de hedenske grave, som runestene oftest var opført over.

Stenen omtales 1832, hvor den var indmuret i kirkens sydside. Det var den til 1875, men i 1889 blev den som nævnt flyttet til højen. En anden runesten omtales 1814, men er nu forsvundet.

INDSKRIFTEN: *"Tore, Enrådes broder, rejste denne sten efter sin moder og ... (ikke tydet)... som værst for sønnen"*. Mon ikke meningen, der tabes ved den utydede del af teksten, er at "moderens død var værst for sønnen"?

[Kirken restaureres 1953-56](#)

Under restaureringen, der lededes af ark. A V Ravn, Grenaa, fandtes i kirkens gulv flere rester af blystøberværksteder, anvendt under støbning af blyplader til kirkens tag. Der har åbenbart været bly på både kor og skib fra begyndelsen.

Desuden fandtes fundamentet til døbefonten, lige inden for syddøren. Her stod døbefonterne i gammel tid, dåben var jo indgangen til kirken, og så kom barnet ikke ind i kirken, før det var døbt (?).

Senere har døbefonten stået ved tårnet, som et fontedække, nu opsat på væggen mod koret oplyser.

Under restaureringen fandtes i tårnets fundamenter både en kragsten, formentlig af Horder, og den oprindelige granit-triumfbue mellem kor og skib. Kragstenen er nu opsat i våbenhuset, mens korbuen ligger på jorden uden for kirken, i det nordvestre hjørne (kragsten er en slags gesims, der f. eks. indsattes under kirkernes korbuer til afveksling og dekoration).

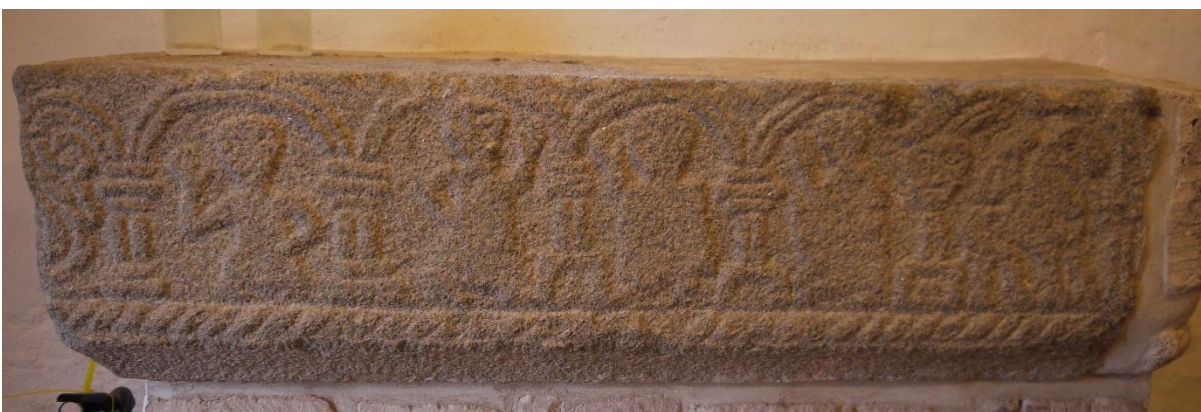
Den gamle korbue blev fundet under restaureringen og er nu stillet frem i kirkens nordvestlige hjørne.

Horders kragsten

Kragstenen bærer Horders kendetegn: tovsnoninger og figurer i arkader. Men figurtegningen, især af de to første, er så svag, at nogle har betvivlet, at Horder har stået bag.

Der er $5\frac{1}{2}$ arkader, i de fire første personer, med varierende armstillinger, i den femte en rytter til hest. I den halve, den første, en blomst (arkantus?). Den anden sidste søjle i arkaderne har fået form af en mand.

I gavlen af stenen en løve, med firedusket hale og menneskelignende hoved.

Horders sydportal

Rimsø kirkes største attraktion er absolut Horders portal omkring den nu tilmurede syddør (mændenes dør). Den er lidt beskadiget, især i det øverste hjørne til venstre, fordi den i 1800-tallet var "bortført" til Sostrup, hvor den tjente som indramning omkring en kamin. Den kom tilbage til kirken i 1895.

Horder har virket i 1100-tallets sidste del, måske også ind i 1200-tallet. Hans værksted har med temmelig stor sikkerhed ligget i det nordlige Djursland, hvor man finder de fleste af hans døbefonter og alle hans portaler. Horders døbefonte findes bl. a. i kirkerne i Hammelev, Holbæk, Hornslet, Karlby, Mygind, Nørager, Veggerslev, Vejlbj og Villersø. Typisk med tovsnoninger, løver og menneskehoveder.

De næsten bjerntagende fine portaler med tovsnoninger og flot huggede personer finder vi i Ørsted, Vejlbj (ved Allingåbro) og Rimsø. I de to første kirker er både nord- og sydportal bevaret, altså portalerne omkring både kvindernes og mændenes indgang. I Rimsø er kun portalen omkring den tilmurede syddør bevaret

Horders kendemærke er de meget fine tovsnoninger, der både bruges som dekoration i sig selv og som indramning af motiver, det være sig dyr eller mennesker. Desuden hugger Horder altid i meget lav relief, blot mellem en halv og én cm dyb, og (næsten) altid i lys og finkornet granit.

Trods det lave relief står udsmykningen klar og levende og vidner om en usædvanlig billed- og fortælleglæde. Ingen kan være i tvivl om, at vi her efter nutidens standard har at gøre med en stor kunstner. Det håndværksmæssige kan man også kun beundre, da datidens stenhuggere kun havde en enkelt primitiv spidshammer til rådighed.

Rimsø-portalens tympanon (overligger) er en vild løve med tungen ud af munden, manke og duskhale – et motiv, der også ses på Horders døbefonte. Siderne af portalen udgøres af dobbelt tovsnoning og to figurer og en dekorativ fugl på hver side, hver også omsluttet af tovsnoning.

De to figurer på venstre side er der ikke tvivl om: det er Kristus øverst med korsglorie, velsignende gestus med højre hånd og "Livets Bog" i venstre hånd. Aftegningen med Livets Bog afslører, at vi er i romansk tidlig middelalder. I senmiddelalderen var man mest optaget af Jesu lidelser, som det også ses i tidens krucifixer, så der blev Kristus fremstillet som visende sine sår.

Frue-hovedlin kombineret med glorie på den nederste figur afslører, at det er Jomfru Marie. Sikkert nok, også selv om barnet "mangler".

Sværere er det at tyde de to figurer på højre side, men begge har dobbeltglorie, så de hører til den allerhelligste klasse. Begge interagerer med personerne overfor ved at pege i retning af dem. Derfor kunne en tydning være, at vi nederst ser bebudelsen i skikkelse af ærkeenglen Gabriel eller Mikael, der fortæller Jomfru Marie overfor, at hun skal føde Himmelsønnen. Det ville også forklare det usædvanlige, at Jomfru Marie er portrætteret uden barnet.

Den øverste person kunne så være Johannes Døberen, der ved at pege gør opmærksom på hovedpersonen Kristus overfor.

Alle personer gestikulerer med hænderne og skaber derved bevægelse i billedserien. Bevægelse sker også - meget typisk for Horder – ved at personernes klædedragt er i bevægelse. Dragterne hos de to personer til højre regnes for Horders ypperste af slagsen: vi ser underkjortlernes utal af plisserede læg, kappernes tungere bløde folder og de perlebestukne søm, der bugter sig over kapperne. De vide ærmegab hænger ned i smukke buer.

Personernes ansigter er alvorlige og beherskede – jyske, har nogen ment (!) - men hænder og klædedragt gør dem levende. Samme karakteristika ses på portalerne i Ørsted og Vejlbj.

Nogle har opfattet fuglene over de fire skikkelser er rent dekorative. Jeg er dog overbevist om, at – som en deltager i museumsforeningens tur påpegede – de tydeligt nok er pelikaner og dermed symboliserer Kristi opofrelse for menneskeheden. Man var overbevist om, at pelikanen hakker sig til blods, for at dens unger kan få føde. Derved blev den symbol på uselvsk opofrelse. Motivet ses ofte på kalkmalerier.

Rimsø-portalene og de fire andre bevarede Horder-portaler på Djursland er toppen af middelalderlig stenhuggerkunst i Danmark.

Sydportalen, foto VFH 2017.

Sydportalens Kristus.

Skrevet af Vilfred Friborg Hansen som indlæg ved Museumsforeningens udflugt 2017